

БЪЛГАРИТЕ С ПРИДОБИТО ОБРАЗОВАНИЕ И ПРОФЕСИОНАЛЕН ОПИТ В ЧУЖБИНА – ЕДИН НЕИЗПОЛЗВАН ДОКРАЙ ПОТЕНЦИАЛ

Коянка Димитрова

*Директор на дирекция „Български общности
и информационна дейност“,*

Държавна агенция за българите в чужбина

Поддържането на контактите и активизирането на взаимодействията с младите българи, завършили чуждестранни университети, е държавна политика, която е продиктувана от необходимостта:

– в икономическото развитие на страната да се включат висококвалифицирани специалисти, в т.ч. в области, които не са застъпени в образователната ни система;

Все по-голяма част от бизнеса оценява качествата и уменията на младите професионалисти с образование и опит зад граница. Според работодателите основните им предимства са владеене на чужди езици и познаване на чужди култури, както и инициативност, гъвкавост, практически образование и отворен начин на мислене. Забелязва се тенденцията фирмите да търсят най-много студенти от икономически специалности, както и тези с ИТ образование.

– да се изгради активно българско лоби в държави, имащи стратегическо значение за развитието на България;

Лобирането за България е основно направление в дейността на академичните ни сдружения в Германия и до голяма степен във Франция и Обединеното кралство. Популяризирането на българската култура, историческото наследство и традиции, както и представянето на България като привлекателно място за туризъм и инвестиции става под различни форми. Най-популярни са презентациите в мултикултурни инициативи, организирани от местни институции, изложби и тематични вечери с участието на представители на научните, културните и обществените кръгове от съответните региони.

– да се привлекат младите български професионалисти за развитието на двустранните търговско-икономически връзки с държавите, в които са се обучавали.

За страната са полезни създадените от тях контакти с бизнес-средите по време и след обучението. Студентската практика във водеща фирма е задължителна за изучаващите икономически и технически специалности. Завършилите обучението си българи нерядко стартират кариерата си у нас като представители на чуждестранни фирми. Има случаи и на учредени съвместни търговски дружества в областта най-вече на консултантските услуги. Част от членовете на управителните съвети на българските студентски сдружения започват кариерата си в съответната държава, запазвайки своите контакти с дружеството като почетни членове. Чуждестранните фирми или институции отчитат натрупания организационния опит като положителен факт от биографията.

Един от често отправяните въпроси към Държавната агенция за българите в чужбина (ДАБЧ) се отнася до броя на българските студенти извън пределите на България. Данните, с които разполага агенцията, са непълни. Точната информация изисква водене на официална статистика в приемащата държава, както например това се прави ежегодно в Германия. С известна условност можем да посочим 24–27 000 души като обща численост на българските академични общности в чужбина през последните години. Изчисленията са само на база по-големи студентски общности в държави от Европа и Северна Америка. По данни на ЮНЕСКО за 2011 г. от общия брой български студенти около 10% отиват в чужбина да получат висше образование. В това отношение България се нарежда на пето място в Европа след Исландия, Босна и Херцеговина, Словения и Ирландия.

Проучванията по темата засягат и въпроса за броя на завърналите се у дома млади български професионалисти и колко са предпочели те чужда компания като старт на своето кариерно развитие. Подобна статистика липсва в България. На този въпрос е обърнато специално внимание на заседание на Парламентарната комисия по политиките за българите в чужбина през септември 2016 година. Информация не е постъпвала до момента в ДАБЧ, липсват статистически данни и в други български институции. Едва ли е възможно да се осъществява мониторинг по темата, тъй като заминаването с цел обучение в чуждо висше училище, както и завръщането и реализацията в България е личен избор на младия човек. Липсва точна информация също така за броя на

прекъсналите бакалавърска програма и въобще на завършилите висше образование в чужбина.

Най-голямата българска студентска общност е в Германия. Федералната статистическа служба изнася ежегодно подробни данни за броя на чуждестранните студенти, записали се в германски университети, в т.ч. и българските. За учебната 2015/2016 г. там са се обучавали 7 325 млади българи. В сравнение с 2004 г. техният брой е намалел наполовина. Отливът се обяснява преди всичко с въвеждането през 2007 г. на такси за обучение, както и с благоприятните възможности за получаване на образование в държави като Холандия или Обединеното кралство. Най-многочислените групи са на територията на Бавария, Северен Рейн – Вестфалия, Баден-Вюртемберг и Берлин. Независимо от редуцирането на академичната ни общност, Германия остава по традиция най-привлекателната дестинация за получаване на диплома.

През последните години се наблюдава рязко **увеличение на броя на българските студенти в Обединеното кралство.** Според данни от ЮНЕСКО за 2007 г. те са 1 251, а три години по-късно по данни на HESA (Higher Education Statistics Agency) нарастват на 4 555 души. Последната налична информация се отнася за 2014 г., съгласно която българските студенти в тази част на Европа вече наброяват 6 355, като от тях 4 310 са се обучавали в Англия, 1 625 в Шотландия и незначителен брой в Уелс и Северна Ирландия. Излизането на Обединеното кралство от Европейския съюз поставя на дневен ред въпроси, свързани със запазването на статута на българските студенти. Евентуалното повишаване на студентските такси и изравняването им с тези за граждани от трети страни, както и лишаването от достъп до студентски заеми несъмнено би намалило общата численост на академичната ни общност там.

Пикът на българските студенти в Австрия е през учебната 2003/2004 г., когато те достигат 2 066 души, последван от спад в следващите години. По официални данни на австрийската държава за 2012 г. те са 1 972, а през 2014 г. са общо 2 066 студенти. От тях 80 % следват във Виена, но млади българи има записани и в университетите в Грац, Залцбург, Инсбрук.

Тенденция надолу през последните години отбелязва числеността на българските студенти във Франция. По официални данни от

френски източници броят им през 2005 г. е 2 905, през 2007 г. е 2 322 (ЮНЕСКО), понастоящем са около 2 000 души. **Българските студенти в Нидерландия** са около 1 600 според посолството на Кралство Нидерландия в България. Твърде **противоречиви са цифрите за Италия**, като по неофициални източници варират между 1 000 и 3 000 души.

Съпоставен с големите ни студентски общности в най-популярните дестинации за придобиване на висше образование като Германия, Великобритания и Австрия, **броят на българските студенти в САЩ не е голям**, при това за последните осем години има спад от 70%. Според Института за международно образование във Вашингтон към 2009 г. нашите студенти в САЩ са почти 4 000, а за 2015 г. те са едва 1 171 – в годишния доклад „Отворени врати“ на същия институт. Основните фактори за намаляването на кандидатстващите българи в американски колежи и университети са демографската криза, предоставяните от европейските университети благоприятни възможности и високите разходи за обучение в САЩ. Там липсват работещи, активни академични сдружения, поддържащи жив контакт с България и развиващи дейност, посветена на родните традиции и култура. В това отношение българите, обучаващи се сега в американски университети, решително изостават от академичните ни традиции в миналото. **Няма данни за броя на българските студенти в Канада**. Има две студентски организации – Асоциация на българските студенти, официално легитимирана в рамките на Университета на Торонто, и Български студентски клуб под наименованието Българска асоциация в Университета на Калгари.

Младите българи в Германия се насочват към специалностите право и икономика на първо място, следвани от филологии, математика и естествени науки, инженерни специалности и медицина. Във Франция предпочитаните университети са в Париж, Лил, Страсбург, Лион и Монпелие. За учебната 2009/2010 г. 1/4 от тях са се насочили към филологии и обществени науки, следвани от икономически науки и администрация, а на трета позиция са право и политически науки. В Холандия студентите ни предпочитат икономическите специалности. В Италия най-привлекателни са висшите училища в Рим, Милано, Падуа и Перуджа. Във Великобритания българските студенти се насочват към Лондон, Оксфорд, Кеймбридж, Манчестър, Бирмингам, Портсмут,

Единбург, Абърдийн, Дънди, Кардиф, Бристол, Нотингам, Брайтън, Ланкастър, Ковънтри, където вече са изградени и български студентски общества. Предпочитана специалност е бизнес-администрация. В Австрия българите предпочитат преди всичко Виенския университет с икономически специалности или медии и комуникация, право, медицина, както и Техническият университет със специалността архитектура.

ДАБЧ взаимодейства с българските академични общности зад граница чрез изградените в отделните държави студентски организации. Те понастоящем са 48, от които 38 във Великобритания, 5 в Германия, 3 във Франция и 2 в Канада. В Германия те са официално регистрирани сдружения, начело с управителни съвети. В учредителните им документи основополагаща цел е съхраняването на българската духовност. Действащи са сдруженията в Кьолн, Берлин, Манхайм, Карлсруе и Фрайбург. Сдружението „Златен век“ в Нюрнберг, учредено като студентско, вече е преобразувано в културно, но запазва своята обединителна функция спрямо нашите млади хора в областта. Характерна за младежките ни структури в Германия е високата степен на активност, политическа неутралност и многопосочност на интересите. Те организират ежегодно инициативи за популяризиране на българската култура и традиции (концерти, изложби, кинолектории, дни на България с информационни щандове и кулинарни вечери), развиват спортна, информационна и интеграционна дейност. Участват в мултикултурни събития, организирани от немски институции, стремят се да привлекат интереса на представители на академичните и бизнес-кръговете към родното историческо наследство и възможностите за туризъм и инвестиции. Към сдруженията в Кьолн, Карлсруе и Нюрнберг са изградени студентски фолклорни ансамбли, а в Манхайм функционира доскоро и театрална трупа. През годините не са редки случаите на благотворителни акции в полза на домове за деца, лишени от родителски грижи в България. Тържествата по повод Националния празник на България в Карлсруе и Нюрнберг са събития, които обединяват стотици български студенти и млади български семейства, представители на неделните ни училища и организации, както и многобройни приятели на България в германското общество. Белег на приемственост е участието на бивши членове на студентските организации, завършили своето образование

и работещи на добри позиции в германски компании. Някои от тях помагат на ежегодните празници в осъществяването на богатата културна програма.

Във Франция развиват дейност студентските организации в Париж, Лил и Лион. Асоциацията в Париж е официално регистрирана и към нея е създаден танцов ансамбъл „Зора“, който през тази година отбелязва своя десетгодишен юбилей. Освен културните и спортните прояви, интерес представлява основният Клуб на приятелите на политическите науки, правото и българското кино.

Българските студентски общества в Обединеното кралство нямат официална регистрация, но са записани към университетите. Те подпомагат социалните контакти между младите хора и улесняват адаптирането им на новото място. Много от тях развиват и културна дейност, посветена на популяризирането на България в академичните среди. SantaBulgarian е официалният клуб на българските студенти в Кеймбридж. Той е основан през 2012 г. с идеята да бъде нещо повече от социален клуб, като предоставя на своите съмишленици възможности за личностно културно и кариерно развитие. В началото на 2016 г. клубът изготвя информационна брошура в подкрепа на кандидатурата на Ирина Бокова за генерален секретар на ООН. Българските фолклорни традиции са акценти в проявите на младежите, записали се в университетите в Бристол (там има създадена фолклорна група, която участва в Bristol Festival of Nature), Ковънтри, Дънди и Есекс. На сайта на студентските ни общества в Манчестър и Нотингам е публикувана презентация на България с факти за културните и историческите ни забележителности. Студентите в Оксфорд организират съвместни инициативи с децата от българското училище „Слово“, създадено преди две години. Заедно са отбелязали Деня на народните будители, 1. ноември, с дискусия по темите „Можем ли да говорим за народни будители в съвременния свят“ и „От какви будители България има нужда днес“, както и Деня на Дарвин и прожекцията на документалния филм „Ботев – в сянката на паметника“.

Акцент в диалога на ДАБЧ с българските студенти е мотивирането им за професионална реализация в родината. Дейностите по това направление са изведени в ранг на приоритет, който не е единствен за институцията, но е траен, с разписани ежегодни ангажименти в следните

насоки: проучване на нагласите на абсолвентите и младите професионалисти за старт и кариерно развитие в България, в т.ч. анкетно проучване и отчитане на резултатите; проучване на опита на държавите в ЕС за работа с младежките структури; поддържане на база данни с актуална информация за числеността, структурата и развитието на българските студентски общности; съдействие за организиране на трудови борси в България и чужбина; организиране на младежки форуми, посветени на бъдещата професионална реализация, както и на летен стаж в ДАБЧ за студенти, записали се в чуждестранни университети. Наши партньори са държавни институции и научни звена, имащи отношение към българските общности по света, както и български академични сдружения, изградени в държавите от Европейския съюз и Северна Америка.

Началото на системната съвместна работа със студентските структури в чужбина е положено през 2002 година. Със съдействието на Дипломатическото бюро на България в Бон е проведена първата обща среща на студентските клубове в Германия. Набелязани са темите, които вълнуват младите хора, поставени са жалоните на бъдещото сътрудничество с ръководствата на организациите.

През 2002 и 2003 г. ДАБЧ организира две работни срещи по професионалната реализация в родината на младите българи, завършили в чужбина. На форумите участват представители на държавни институции, на БАН и Националния статистически институт. През същия период стартира и Летен стаж в агенцията, тогава в рамките на програмата „Завръщане у дома“ на Министерството на икономиката с партньор Job Tiger.

По инициатива на ДАБЧ през 2008 г. е реализирано съвместно с Job Tiger първото мащабно анкетно проучване на нагласите за завръщане и кариерно развитие в България. Обхванати са всички по-големи български студентски общности в европейските държави и Северна Америка. На въпроса „Къде виждате началото на вашата професионална реализация?“ 26.54% от анкетираните отговарят – в чужбина, 46.77% виждат развитието си по-скоро в чужбина, отколкото в България, 20.67% по-скоро в България, отколкото в чужбина и 6.01% категорично свързват старта на кариерата си с родината. На въпроса „Ако започват кариерата си в България, в каква организация бихте предпочели да

работите?“, най-много (79%) предпочитат старт в чужда компания. Най-нисък е интересът към неправителствения сектор и държавната администрация, а 35% желаят да започнат собствен бизнес. Предимствата на професионалния старт в България младите хора свързват с възможностите да бъдат заедно със своите семейства и приятели (77%), да допринесат за развитието на България (56%), с познатата социална и културна среда (52%).

През 2009 г. по линия на Националната стратегия по миграция и интеграция ДАБЧ разработва проект за организиране на трудова борса, ориентирана изцяло към младите хора. В резултат на нашите проучвания е аргументирано нейното провеждане в Германия, държавата с най-многочислена и в организационно отношение най-изявена българска академична общност. На студентските борси в Берлин и Мюнхен през 2009 г. и две години по-късно в Кьолн участват над 1 200 български студенти и абсолвенти.

Много ползотворни по темата за активизирането на контактите с представителите на българските студентски общности и младите професионалисти са взаимодействията ни с две сдружения, учредени в България с насърчителната подкрепа на агенцията – Back2BG и „Тук-Там“. Основателите са завършили висшето си образование предимно в Англия и Германия. През 2008 г. по тяхна инициатива и с наше съдействие стартира проектът „Кариера в България. Защо не?“. Форумът привлича млади професионалисти с образование и опит в чужбина, работодатели, специалисти и предприемачи във водещи браншове, както и успели българи, които са се върнали и реализирали в България. Лектори и модератори на семинарите са мениджъри на водещи фирми, представители на PR агенции и предприемачи. Средногодишно броят на участниците в деветте издания досега надхвърля 1 000 души. Традиционно най-висок е делът на Великобритания, Германия и САЩ, многобройни са и участниците от Холандия, Франция, Австрия, Дания и Италия. В отделни издания е заявявано участие и на млади българи от Аржентина, Бразилия, Австралия, Китай, Сингапур, Дубай, РЮА, Етиопия, Ливан, Люксембург, Португалия, Ватикана, Малта, Венецуела. Форумът е награждаван двукратно като бизнес-събитие на годината. Резултатите от анкетните проучвания след приключването на форума се предоставят на агенцията от организаторите.

Интересни са данните от анкетните проучвания в последните няколко издания. През 2013 г. най-желаните сектори, в които кандидатите искат да се развиват, са PR/реклама, консултантски услуги, информационни технологии, мениджмънт/управление. Популярни са правителство/публичен сектор, маркетинг, енергетика, неправителствени организации. Над 75% от участниците са намерили работодател, когото харесват, но едва 39% са открили подходяща свободна работна позиция или стажантска програма. На въпроса, дали ще се върнат в България, 24% от анкетираните отговарят „категорично да“, 48% са се върнали, 27% се колебаят, а под 1% са заявили, че не смятат да се връщат в родината. През 2015 г. кандидатите са над 1 000 от 54 държави. Профилът на компаниите изложители е разнообразен – от стартиращи компании до големи интернационални офиси в сферата на финансите, застраховането, фармацията, услугите, банковия сектор, храни и напитки, ИТ бизнес, медии, НПО и публичен сектор. Увеличен е броят на младите хора с опит от дестинации като Катар, Корея, Нова Зеландия, Израел, Индия, Финландия, Куба и Аруба. Най-желаните сектори за развитие са ИТ (20%), консултантски услуги (14%), маркетинг и ПР (13%). Нараства интереса към култура, енергетика, финанси и одит и неправителствен сектор. Над 60% от кандидатите вече са се върнали в България, 21% са в чужбина и се колебаят дали да се върнат, а 18% са убедени, че ще се върнат. Резултатите от последното анкетно проучване на форума, проведен през септември 2016 г., показват: най-много участници има от Великобритания, следвани от Германия. Най-желаните сектори за развитие са мениджмънт (43%) и консултантски услуги (36%), маркетинг и ПР (35%), ИТ (24%) и финанси, счетоводство и контрол (21%). Повишен е интересът към секторите медии, наука, инженерство, телекомуникации, изкуства, продажби, образование, неправителствен сектор. Впечатление прави, че по-голямата част от кандидатите не са избрали само един сектор, а са отворени и за други възможности. Над 60% от тях вече са се върнали в България, 20% са в чужбина и се колебаят дали да се върнат, 19% са убедени, че ще се върнат, а под 1% нямат намерение да се връщат. Над 54% имат над 3 години трудов опит, а 30% имат между 1 и 3 години, 12% имат опит само като стажанти и доброволци, а 4% нямат никакъв предишен опит. Броят на участвалите компании е 100.

Според работодателите младежите с образование в чужбина имат по-практически знания, по-адаптивни са към смяна на средата, по-целеустремени са, по-бързо се справят с проблемите и знаят повече езици на ниво близко до майчиния език. Предизвикателствата при работа с такива кандидати е, че те често не са наясно с реалността в България и не познават спецификата на пазара, имат по-голямо самочувствие и по-големи изисквания за възнаграждение, по-често сменят работата. Някои работодатели смятат, че много от кандидатите от чужбина са с влошени познания по писмен български език.

Възможности за срещи на работодатели от България с български студенти и млади професионалисти от чужбина предлагат още две изложения, организирани от сдружение „Български кариерен форум“. Форумът в Лондон, провеждан в българското посолство, отбеляза тази година своето пето издание, а във Франкфурт – трето. През 2017 г. инициативите са подкрепени от ДАБЧ, като са отпуснати средства за отпечатването на каталозите на изложителите и наемането на зала за форума във Франкфурт.

Българите с придобито образование и професионален опит в чужбина са своеобразна „втора България“, чийто потенциал все още не е използван докрай. Някои от тях ще се стремят към социална интеграция, лична и професионална, в държавите по настоящо пребиваване както в Европейския съюз, така и навсякъде по света. Подобни личности, реализирали се в съответното общество, остават реални посланици на българската кауза в чужбина, лобиращи за българските интереси, спомагащи за стимулиране на двустранните търговско-икономически отношения, чуждестранните инвестиции, за създаване на нематериални духовни мостове с други държави, за популяризиране на българската култура като част от общеевропейските ценности.

Стратегическата цел обаче остава мотивирането на младите хора за професионална реализация в България. И както бе подчертано на пресконференцията „Кариерната мобилност на българите“, организирана преди няколко години в София с домакин Advent Group, това може да се случи само с постигнато взаимодействие между държавата, бизнеса и образованието. Необходимо е да се анализират нагласите и мотивацията на желаещите да живеят и работят извън България с цел да им се

предложи подходяща среда за живот и професионално развитие у дома. Младите българи с придобито образование и опит в чужбина са професионален интелектуален резерв, на който може да се разчита за развитието на високите технологии у нас. Те представляват важен съставен елемент в подкрепа на българското икономическо развитие като цяло.

**BULGARIANS WITH ACQUIRED EDUCATION
AND PROFESSIONAL EXPERIENCE ABROAD –
AN UNTAPPED POTENTIAL**

Koyanka Dimitrova

*Director of the Bulgarian Communities and Informational
Activities Directorate,*

State Agency for Bulgarians Abroad

Abstract

This publication provides information on the status of Bulgarian academic communities around the world in terms of their size and organizational activity. It underlined the need of targeted state policy for intensifying interactions with young Bulgarians with education and experience gained abroad, driven by the necessity of: highly qualified specialists for the development of Bulgarian economy, including in areas that are not covered in our educational system; building an active Bulgarian lobby in countries having strategic importance for the development of Bulgaria; using young Bulgarian professionals for the development of bilateral trade and economic relations with the countries in which they were trained. Special attention is paid to the dialogue of the State Agency for Bulgarians Abroad with Bulgarian students associations focusing on their return and career development in Bulgaria. Summarized are the positive practices of the institution on the same topic from 2002 to the present. Finally, it is emphasized that the Bulgarian young people with acquired education and experience abroad are a kind of “second Bulgaria“ whose potential has not yet been fully exploited. With properly formulated government policies, that potential can be particularly beneficial to our national interests.